

A „Lom” hadművelet. Lengyel diverzáns és terrorista támadások Kárpátalján 1938 őszén

Magyarországon a csehszlovák–magyar határkonfliktusokban bevetett szabadcsapatokról számtalan információ áll rendelkezésünkre. Azonban a Lom hadműveletről szinte semmit sem tudunk. Ezt az akciót a lengyel katonai vezetés készítette elő a magyar szabadcsapatok támogatására.

A Lom hadműveletről közölt *Jindřich Marek* cseh hadtörténész tanulmányt a *Historie a vojenství* 2013/4. számában. A lengyelek tevékenysége a Lom hadművelet keretén belül a csehek számára is nagy jelentőségű volt, mivel az akkori csehszlovák területeket érintették az események. Jindřich Marek egyébként a Cseh Hadtörténeti Intézet munkatársa, és elsősorban a XX. századi cseh és szlovák hadtörténettel foglalkozik.

A kutató a tanulmányhoz elsősorban cseh és lengyel levéltári dokumentumokat vizsgált, valamint a témába vágó szakirodalmat is igénybe vette, mind cseh, mind pedig lengyel nyelven. Állítása szerint azonban a témával kapcsolatos cseh levéltári anyagok minimálisak. A lengyel adatok pedig egy 1998-ban Lengyelországban megjelent forrásgyűjteményből származnak, amelyet három lengyel történész szerkesztett. A forrásgyűjteményben a lengyel katonai hírszerzés dokumentumait használták fel. A probléma azonban az, hogy a két világháború közötti lengyel katonai hírszerzés levéltári anyagai Oroszországban vannak – a szovjet hadsereg 1945-ben hadizsákmányként szállította el Moszkvába –, így a közép-európai kutatók számára nehezen hozzáférhetők (26. o.). Az, ami most jelenleg nálunk rendelkezésre áll a témában, ez az 1998-ban megjelent forrásgyűjtemény. A kutató a cseh és a lengyel szempontot is górcső alá veszi a tanulmányában. A cseh részt elsősorban arra a kevés levéltári forrásra alapozza, amely a hazai levéltárakban megtalálható, ezeket kiegészítve a már korábban a témában megjelent cseh szakirodalommal. A lengyel szempontokat pedig a fent említett forráskiadványra és a szintén már publikált lengyel szakirodalomra építi.

Hogy miért is érint minket, magyarokat a Lom tevékenysége? Erre nagyon egyszerű a válasz. Elsősorban azért, mert a lengyel katonai hírszerzés

a Lom hadműveletet a Kárpátalján tevékenykedő magyar szabadcsapatok támogatására szervezte meg és kezdte el.

A két világháború között Lengyelország legfőbb szövetségese Magyarország volt. A magyaroknak és a lengyeleknek is voltak területi követeléseik Csehszlovákiával szemben, és a régi lengyel–magyar barátság, valamint a hatékonyabb közös együttműködés céljából szükség volt közös lengyel–magyar határra. Természetesen ez csak a fiatal Csehszlovákia rovására jöhetett létre.

A szabadcsapatok már 1938-ban megkezdték diverzáns akcióikat a Felvidék déli részén és Kárpátalján. A lengyel katonai hírszerzés megvizsgálta a lehetőségeket, és arra a következtetésre jutott, hogy a siker érdekében együtt kéne működniük a magyarokkal. A lengyeleknek ezt megelőzően már voltak tapasztalataik a csehekkel vívott partizánharcokban, ugyanis Teschen területén folytattak ilyen és ehhez hasonló akciókat a csehszlovák karhatalmi szervek ellen (27. o.).¹

A lengyel vezérkari főnök 1938. október 7-én adta ki a parancsot a Lom akció megszervezésére, és megkezdésére. Az akció parancsnoka Feliks Ankerstein őrnagy lett (27. o.). A Lom tevékenysége Kárpátaljára korlátozódott, és szóba került egy szorosabb együttműködés a magyar és a lengyel fél között, de erre aztán nem került sor, mivel a lengyel partizánok tevékenysége elsősorban Kárpátalja északi részére, a lengyel határ környékére korlátozódott. A lengyel diverzánsok az első akciót 1938. október 23 éjjelén hajtották végre (28. o.). A lengyel partizánok – a tanulmány szerzője elsősorban a terroristák kifejezést használja – tevékenysége eleinte szórólapozásra, a kis településeken csehszlovák ellenes propagandára, és a vasúti hidak, valamint a közlekedési csomópontok felrobbantására és megrongálására korlátozódott. Próbálták kerülni a mindkét oldal számára komoly áldozatokkal járó nagyobb akciókat. A Lom kezdeti szakaszában a csehek a vasúti hidakat kevés emberrel őrizték. A későbbiek folyamán erősítették meg a stratégiai fontosságú infrastrukturális létesítmények őrzését, ahol szükséges volt, ott páncélautók bevetésével is. A kutató által bemutatott források alapján komoly eltérések vannak a szemben álló felek jelentései között az okozott károk tekintetében. A lengyel jelentések néhány esetben felrobbantott hidakról tesznek említést, míg a cseh oldal az említett hidakat csak megrongáltaknak nyilvánítja.²

1 A lengyelek igényt tartottak Teschenre, de az első világháborút követően a területet Csehszlovákiához csatolták.

2 A Lom kezdeti időszakában a lengyel diverzánsok többsége a civilek közül került ki, akik többnyire nem rendelkeztek komoly műszaki ismeretekkel, amelyek elengedhetetlenek pl. egy masszív vasúti hid felrobbantásához. A robbantások csak kisebb károkat okoztak a célpontokban, amelyeket néhány napon belül sikerült kijavítaniuk a cseh hatóságoknak.

A Lom hadművelet lényegében két részre osztható, az első periódus 1938. október 20-tól november elejéig tartott, míg a második periódusa november végéig. A lengyel diverzánsok utolsó akciójára Kárpátalján november 28-án került sor (46. o.).

Az akciók első szakaszában még többnyire gyorsan kiképzett civileket vetettek be, elavult kézifegyverekkel és a vasút- és hidrobombázásokhoz szükséges robbanóanyagokkal. Egy-egy akcióban néhány fős társaságok vettek részt. Ebben az időszakban a bevetett embereket Teschen környékén toborozták, mert az ottaniak jól beszéltek csehül, korábban a csehszlovák hadseregben szolgáltak, tehát ismerték a csehszlovák fegyvereket. Egy komoly hátrányuk volt, mégpedig az, hogy nem ismerték Kárpátalját, egy számukra teljes mértékben ismeretlen terepen kellett partizánharcot vívniuk (28–29. o.).

A második, egyben záró időszakban már többségben voltak a katonák, ez a képzettségükön is látszott. A rajtaütések is sokkal szervezettebb formában zajlottak, mint az első periódusban (38. o.).³ A hadművelet második szakasza sokkal véresebb volt, mint az első, ekkor már főleg a csendőrállomásokat, a határátkelőhelyeket és a postaépületeket támadták a diverzánsok. Ennek okán azonban a lengyel oldalon is több volt a halott és a sebesült. A csehszlovák jelentések sajnos nem tudják pontosan megállapítani a lengyel veszteségeket, mivel a támadók az esetek többségében magukkal vitték a sebesültjeiket és a halottakat is, így a csehszlovák hatóságoknak csak hozzávetőleges adatok álltak rendelkezésükre. A második periódusra már a csehszlovák védelem is felkészültebben várta a támadásokat.

A kutató a tanulmányban röviden bemutatja a Lom hadművelet legfontosabb eseményeit, akcióit. A csehszlovák veszteségeket pontosan meg tudja határozni, mivel azokról fennmaradtak a jelentések, de sajnos a lengyel veszteségeket csak megbecsülni tudja. Az akciók során bevetett lengyel egységek összlétszáma is csak hozzávetőleges, becslés adat. A Lom tevékenységével kapcsolatban érdekes információkat tudhatunk meg egy korabeli csehszlovák jelentésből, amely egy elfogott lengyel diverzáns vallomása alapján készült. A fent említett személy, Marian Pisch az egyik akció során esett csehszlovák fogságba, majd a csehszlovák hatóságok kihallgatták és részletes vallomást csikartak ki belőle. A vallomásában beszámolt a Lom-ba való beszervezéséről, a felkészülésükről, valamint a rájuk bízott feladatokról, és részletesen vázolta a csehszlovák területen végrehajtott tevékenységüket (44–45. o.).

3 A hadművelet vezérkarát áthelyezték Lembergbe, és alárendelték az ottani lengyel VI. hadtestparancsnokságnak.

Jindřich Marek érdekes és mind a két oldal szemszögét bemutató tanulmányt írt a Lom tevékenységéről. Az érintett országokban a Kárpátalján végrehajtott lengyel diverzáns akciók története egy kevésbé ismert szelete a történelmünknek. A kutató tanulmányának a segítségével most egy kis összefoglalót kaphatunk a témában, amely több szempontból is hasznos lehet, mivel bemutatja a témában már megjelent szakirodalmat (lengyel, cseh), valamint hivatkozik a lengyel és a cseh levéltári forrásokra, amelyek ismerete nélkül a további kutatások a témában kizártak lennének. A probléma csak az, hogy az eddig fellelt cseh levéltári források csekélyek, a lengyel levéltári anyagok pedig szintén minimálisak, ha az 1998-ban a lengyelek által kiadott forrásgyűjteményt vesszük alapul. A további kutatásokhoz fontos segítséget nyújthatnának az Oroszországban található lengyel levéltári anyagok. Minket magyarokat a téma egyébként is hatványozottabban érint, és érdeklődést keltő, hiszen a Lom lényegében a magyarok támogatására szerveződött, csupán a számottevőbb együttműködést nem sikerült összehozniuk. Mindezen pozitívumai mellett a kutató a tanulmányban előszeretettel használja a partizánok és diverzáns alakulatok kifejezések helyett a terroristák szakkifejezést, ez pedig egy bizonyos szintű elfogultságot mutat.

Jindřich Marek: Operace „Lom”: Polské diverzní a teroristické útoky na Podkarpatské Rusi na podzim roku 1938 (A „Lom” hadművelet. Lengyel diverzáns és terrorista támadások Kárpátalján 1938 őszén). Historie a vojenství, Ročník LXII, (Číslo 4/2013), 26–47. o.

Bognár István